

УДК 316.74:378.141

УДОВИЦЬКА Т.А.

ПРИЙОМ ДО ВНЗ: СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ, МОЖЛИВІ РИЗИКИ, ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ

Статтю присвячено проблемам оптимізації управління прийомом до вищих навчальних закладів, проаналізовано соціальні технології реалізації цієї процедури. На підставі дослідження виявлено основні соціальні ризики в цьому процесі, наведено їх класифікацію, зазначено особливості їх прояву.

Ключові слова: абітурієнт, приймальна комісія, незалежне оцінювання якості освіти, соціальні ризики, технологія, управління, вища освіта.

Актуальність зазначеної в статті проблематики пов'язана, насамперед, з тим, що зміна системи прийому до вищих навчальних закладів на сучасному етапі розвитку вищої освіти приводить до зміни підходів у формуванні студентського контингенту, його кількісних і якісних характеристик. Необхідно відмітити, що зміни в порядку проведення вступних кампаній до ВНЗ періодично відбуваються в кожній країні, оскільки цим механізмом регулюється найважливіший ресурс країни – інтелектуальний ресурс у принципово важливий момент вибору особою майбутньої професії. При сучасному динамічному переході країн до суспільства знань, суспільства сталого розвитку потребують постійного вдосконалення як системи освіти, так і механізмів переходу від загальної освіти до вищої. Але кожна така зміна потребує певної управлінської діяльності шляхом адекватних соціальних технологій з метою оптимізації цього процесу.

Отже, проблема наукового дослідження полягає в обґрунтуванні вдосконалення соціальних технологій прийому до вищих навчальних закладів для запобігання певних ризиків у цьому процесі та функціонування системи вищої освіти в цілому. Матеріал, викладений у статті, скоріш формулює проблему для її подальшого вивчення, ніж надає відповіді на питання оптимізації прийому до вишів.

Метою статті є аналіз соціальних технологій прийому до вищих навчальних закладів та виявлення певних ризиків в цьому процесі. Із зазначеної мети випливають такі завдання:

- довести значущість “технологічного” підходу прийому до ВНЗ та оптимізації цього процесу;
- проаналізувати основні технології прийому до вищих навчальних закладів;

– визначити можливі ризики цього процесу.

Аналіз соціальних технологій, їх природи, специфіки реалізації в системі вищої освіти побудований на працях дослідників В. Подшивалкіної, О. Скідіна, Д. Швеця. Питання ризиків у системі вищої освіти розглянуті з урахуванням досліджень російських соціологів В. Зубкова та Ю. Зубок. Але в літературі, що присвячена проблемам управління в системі вищої освіти, практично не подано погляд на управління прийомом до вищих навчальних закладів.

Безумовно, управління цим прийомом є частиною управління освіти в цілому. На думку науковців, “управління освітою виступає ієрархізованою системою соціальних технологій, які застосовуються на трьох рівнях активності відповідних соціальних суб’єктів: рівні визначення макропріоритетів освітньої політики щодо ВНЗ; мезорівні створення соціально-нормативних умов для здійснення соціалізації засобами ВНЗ; рівні безпосереднього управління навчально-виховним процесом з боку безпосередніх суб’єктів соціалізації: викладачів, тьюторів, тренерів тощо (управління мікрорівня)” [7, с. 275].

З урахування наведеної класифікації та спираючись на інші дослідження з цієї проблематики можна стверджувати, що більшість підсистем вищої освіти достатньо вивчена з погляду оптимізації управління ними. У центрі уваги вчених-практиків традиційно опиняються проблеми управління навчальним і виховним процесами, якістю навчання, науково-дослідною діяльністю викладачів і студентів, вдосконалення управлінської роботи адміністрації навчального закладу. Питання ж проблеми управління прийомом до ВНЗ практично не досліджені. Разом із тим, вивчення організації та проведення вступних кампаній останніх років показує, що цей процес потребує певного теоретичного осмислення для вироблення оптимальних управлінських механізмів та їх практичної реалізації з метою вдосконалення системи прийому й зарахування до вищих навчальних закладів.

Завданнями такої управлінської діяльності є, з одного боку, оптимальна організація безпосередньо процедури прийому до ВНЗ, з іншого – формування якісного (а в сучасних умовах “демографічної ями” – й кількісного) контингенту студентів. Адже управлінські прорахунки у цьому процесі призводять не лише до проблем у самому навчальному закладі, але й викликають певний суспільний резонанс.

Процес прийому до закладів вищої освіти є механізмом, який регулює систему “на вході”. Ефективні процедури прийому є основним компонентом, що забезпечує здатність закладу втілювати свою місію та досягати цілей, а в широкому контексті – здатність вищої освіти зробити внесок у національний розвиток й досягнення соціальних цілей. У найширшому розумінні максимізація ефективності процедур прийому допомагає максимізувати здатність вищої освіти сприяти соціальній мобільності, стимулювати економічний і соціальний розвиток країни і зрештою подолати проблеми освіти у глобальному масштабі [5, с. 13].

Крім цього, оптимальне управління прийомом до ВНЗ дасть змогу уникнути певних ризиків: організаційних, інформаційних, ризиків деформації формування студентського контингенту, ризику фальстарту для молодих людей при виборі спеціальності навчання, ризику зниження престижу навчального закладу через прорахунки при вступній кампанії.

Ці ризики можна віднести до модернізаційних, тому що система прийому до вишів України суттєво модернізується, як і вся система вищої освіти в цілому. Модернізаційні ризики розуміються як взаємодія освітньої системи (або її підсистем) із загрозами та небезпеками, породженими процесом модернізації. Управління ризиками розглядається як сукупність методів, прийомів і заходів, що дають можливість прогнозувати появу ризикових подій, і вживати заходи для виключення або зниження негативних наслідків настання таких подій [1, с. 94].

Вирішенню цих завдань сприятимуть оптимально розроблені та впроваджені соціальні технології прийому до вищих навчальних закладів. Технологія у сфері освіти – це цільове застосування системи засобів, які спрямовані та однозначно визначають набуття заданих характеристик деякого освітнього феномену, що дає змогу прогнозувати й проектувати ефективнішу діяльність освітньої системи. Внесення технологічних ідей до різних компонентів освіти (зміст, методи, організаційні форми, управління, форми взаємодії педагогів і учнів) суттєво змінило зовнішність сучасної освіти.

Залежно від функціональних можливостей всі технології в освіті поділяють на:

- 1) технології для створення умов, що забезпечують ефективний освітній процес;
- 2) технології-продукти (наприклад технологічні освітні проекти);
- 3) організаційно-управлінські технології (якісно нові рішення в структурі освітніх систем і управлінських процедурах, що забезпечують їх функціонування).

Технології прийому до вищих навчальних закладів можна віднести до третьої групи. Вважається необхідним з'ясувати сутність поняття “соціальна технологія прийому до ВНЗ”, яку можна визначити як послідовність етапів та дій, направлених на формування якісного та кількісного, професійно орієнтованого студентського контингенту на підставах доцільності та соціальної справедливості.

Сьогодні в основному склалися механізми та соціальні технології управління прийомом до ВНЗ. Головним регламентуючим документом цього процесу є Умови прийому, затверджені відповідним міністерством. Але щорічні (а в деяких випадках, і під час вступної кампанії) зміни у цих Умовах актуалізують вироблення й реалізацію нових управлінських рішень, які не завжди ґрунтуються на наукових принципах і закономірностях управління.

Основним сферами, які підлягають управлінському впливу та застосуванню певних соціальних технологій у процесі проведення

вступної кампанії, є управління інформацією про порядок прийому до вищих навчальних закладів у цілому і до конкретного ВНЗ зокрема, організація документообігу, робота з абітурієнтами та їх батьками, організація процедур вимірювання знань та рівня підготовленості абітурієнтів до навчання в вищому начальному закладі за обраною спеціальністю.

Виходячи з цього, можна виділити такі соціальні технології прийому до ВНЗ:

- профорієнтаційні;
- інформаційні;
- організаційні;
- технології вимірювання рівня змістовної підготовленості абітурієнтів.

Що стосується профорієнтаційних технологій, то вони активно реалізуються будь-яким вищим навчальним закладом протягом року. Проблема оптимізації і ефективності форм цієї роботи може бути предметом окремого дослідження.

Необхідно відзначити що при проведенні цієї роботи вишами інколи відбувається підміна понять, коли під профорієнтаційною роботою проводять рекламу або популяризацію діяльності того або іншого вищого навчального закладу, що може викликати ризики професійної дезорієнтованості. Але і в ході самої вступної кампанії в роботі з абітурієнтами виникає необхідність управління їх професійним вибором. Напевно, ця теза викличе деякі запитання, адже ВНЗ і приймальні комісії апріорі повинні мати справу з професійно орієнтованими абітурієнтами. Але в умовах змін прийому до ВНЗ формування професійного вибору зазнає певної деформації, коли в деяких випадках вибір спеціальності навчання залежить від конфігурації предметів і одержаних балів за результатами зовнішнього незалежного оцінювання якості освіти.

У зв'язку з цим може виникнути помилка в професійній підготовці молодшої людини, що в свою чергу призводить до нестабільності студентського контингенту (відрахування, переведення на інші спеціальності) та зниження мотивації в процесі навчання. Для запобігання цього необхідно розширювати консультативно-управлінську діяльність приймальних комісій щодо роз'яснювальної роботи з абітурієнтами. До цієї роботи мають залучатися декани факультетів, завідувачі кафедрами, провідні викладачі.

Інформаційні технології це також важлива складова прийому до ВНЗ. Вони застосовуються вишами протягом всього року і потребують окремого вивчення з точки зору їх ефективності та надійності.

Своєрідним механізмом, який має інформаційно-управлінську дію, є функціонування програми “Конкурс”, яка покликана забезпечити прозорість і гласність процесу проведення конкурсу при зарахуванні до ВНЗ. Опосередковане управлінське застосування системи “Конкурс”

полягає в її впливі на вибір абітурієнтом ВНЗ залежно від його професійної мотивації та рейтингового стану в умовах конкурсної ситуації.

Найбільш дослідженими на цей час є технології вимірювання рівня змістовної (“знаннєвої”) підготовленості абітурієнтів до навчання у ВНЗ за обраною спеціальністю. На цей час це вимірювання проводиться шляхом зовнішнього незалежного оцінювання якості освіти (далі – ЗНО), вступних екзаменів для окремих категорій абітурієнтів та творчих конкурсів на окремі спеціальності.

Зважаючи на широке розмаїття практик і процедур прийому, які наразі використовуються в світі, очевидно, що не існує однієї “правильної” системи прийому. Різні моделі прийому до ВНЗ апробуються у вигляді експериментів, що характерно і для вишів України, коли практично кожного року змінюються умови участі абітурієнтів у конкурсному відборі щодо вступу до ВНЗ.

Так, за Умовами прийому до вишів у 2012 р. абітурієнти повинні з профільного предмету набрати не менше ніж 140 балів.

Ефективність конкретної системи такого відбору залежить від контексту в якому її впроваджено, включаючи демографічну структуру абітурієнтів, економічні чинники, ринок праці, культурні особливості та національні стратегічні пріоритети [5, с. 10]. У процесі розробки, оцінювання та/або реформування процедур прийому до вищих навчальних закладів перед закладами вищої освіти постають кілька ключових питань, проблем і викликів, які мають урахуватися при визначенні, яка саме система буде найбільш ефективною в цьому контексті.

На макрорівні ці питання пов'язані із загальним контролем за системою вищої освіти та її впливом на суспільство й економіку. На рівні процесу прийому питання стосуються таких аспектів, як надійність і валідність взятих до уваги чинників, їх здатність прогнозувати успішність студента. В основі всіх аспектів процесу лежать питання об'єктивності та неупередженості, а також специфічні проблеми країни на певній стадії розвитку [5, с. 10].

За результатами дослідження вступ до ВНЗ на основі ЗНО має досить високі характеристики якості відпрацьованих у світі критеріїв. Проте явищем, більш важливим за абсолютні значення цих характеристик, є їх динаміка, яка дає змогу оцінювати тенденції, прогрес (або регрес) у системі вступу до ВНЗ. Із цією метою вкрай необхідно продовжувати дослідження і на їх основі створювати постійно діючу моніторингову систему оцінки якості вступу до ВНЗ на основі ЗНО [4, с. 3].

До показників якості системи вступу до ВНЗ на основі ЗНО дослідники відносять:

- ефективність – наскільки результати ЗНО дають змогу прогнозувати успішність навчання у ВНЗ;
- справедливість – наскільки система вступу до ВНЗ на основі ЗНО забезпечує однаковий доступ до вищої освіти представникам різних соціальних верств населення (за місцем проживання (село, місто, обласний

центр), за гендерною ознакою (дівчата – хлопці), за роком закінчення загальноосвітнього навчального закладу тощо);

– громадське сприйняття – наскільки запроваджена система вступу до ВНЗ на основі ЗНО задовольняє попит суспільства щодо цієї системи [4, с. 3].

Критично важливими аспектами будь-якого процесу прийому є його надійність і валідність, включаючи здатність прогнозувати академічну успішність кандидата на рівні університету. Іспити мають певні аспекти, які можуть викликати питання й сумніви. Здатність іспитів, а також інших критеріїв прийому прогнозувати академічну успішність при навчанні у вищій школі стала предметом дискусій і досліджень, які доводять, що іспити, які фокусуються на здобутках або включають написання есе, можуть бути більш ефективними в прогнозуванні академічної успішності [5, с. 11].

Що стосується організаційних технологій прийому до ВНЗ, то вони чітко прописані у регламентуючих документа і ефективність їх реалізації залежить від управлінських рішень керівників кожного вищого навчального закладу. Безумовно, істотної управлінської оптимізації потребує й робота приймальної комісії як головного “штабу” вступної кампанії.

Висновки. Система прийому до вищих навчальних закладів не є статичною. Зі зміною економічних та соціальних обставин і національних пріоритетів система прийому має розвиватися для того, щоб задовольняти потреби як вищої освіти та економіки, так і соціальні й культурні потреби окремої особистості в придбанні якісної професійної підготовки за бажаною спеціальністю у обраному навчальному закладі. Ці зміни зазвичай є поступовим, поетапним процесом, а не одночасною ревізією всіх процедур прийому. У деяких випадках головна мета цих змін – модифікувати або саму систему, або деякі її складові.

Завдання цих реформ також мають і загальносоціальне значення: від підвищення об’єктивності та справедливості при прийомі до ВНЗ до зменшення рівня корупції й кращого задоволення потреб ринку праці у фахівцях. Це сприятиме регулюванню кількості студентів, які вступають до системи вищої освіти, і як наслідок, ефективно регулює кількість випускників із дипломами, які вливаються до ринку праці. При вступних кампаніях відповідні державні органи також можуть здійснювати стратегічне регулювання критеріїв для забезпечення адекватної кількості випускників у галузях, які є особливо пріоритетними з інших стратегічних або соціальних міркувань (наприклад, медицина, технологія тощо).

Крім того, якісне вирішення основних завдань цієї управлінської системи і системи вищої освіти в цілому буде неможливе, якщо будуть зроблені значні прорахунки в системі прийому до ВНЗ, що має наслідки не тільки якісної підготовки фахівців, але і наслідки, які лежать у площині соціальної справедливості.

Прийом до ВНЗ є складним, багатогранним, тривалим процесом, і як будь-який процес, він потребує оптимізації управління на науковій основі.

Список використаної літератури

1. Гуменюк В.В. Управління модернізаційними ризиками в регіональній освітній системі / В.В. Гуменюк // Матеріали. – С. 94–95.
2. Зубок Ю. Управление рисками в сфере образования молодежи / Ю. Зубок, В. Чупров // Высшее образование в России. – 2007. – № 5. – С. 11–22
3. Зубок Ю.А. Риск в сфере образования молодежи: институциональные и саморегуляционные механизмы управления / Ю.А. Зубок, В.И. Чупров // Вопросы образования. – 2008. – № 4. – С. 31–55.
4. Моніторинг якості системи вступу до ВНЗ як необхідна умова її вдосконалення // Вісник ТІМО. – 2010. – № 2–4. – С. 2–4.
5. Робін Матросс Гельмс Прийом до університетів // Вісник ТІМО. – 2010. – № 5–13. – С. 5–13.
6. Товканець Г.В. Комунікаційні технології в управлінні ВНЗ / Г.В. Товканець // Матеріали. – С. 314–315.
7. Швець Д.Е. Технології навчально-виховного процесу та управлінські технології у сфері вищої освіти: проблеми взаємозв'язку / Д.Е. Швець // Соціальні технології. – 2011. – № 50. – С. 275–282.

Удовицкая Т.А. Прием в высшие учебные заведения: социальные технологии, возможные риски, проблемы оптимизации

Статья посвящена проблемам оптимизации управления приемом в высшие учебные заведения, проанализированы социальные технологии реализации этой процедуры. На основании исследования выявлены основные социальные риски в этом процессе, приведена их классификация, обозначены особенности их проявления.

Ключевые слова: абитуриент, приемная комиссия, независимое оценивание качества образования, социальные риски, технология, управление, высшее образование.

Udovitskaya T. Admittance into Higher Educational Establishments: Social Technologies, Possible Risks, Optimization Problems

The article is devoted to the optimization problems of management in into higher educational establishments' admittance; social technologies of realization of this procedure are analyzed. The basic social risks are distinguished in this process, their classification is established, and the features of their display are marked on the basis of research.

Key words: a university entrant, selection committee, independent evaluation of education quality, social risks, technology, management, higher education.

Надійшла в редакцію 25 вересня 2011 року